

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

©2019 МАРТИНЮК Г. П.

УДК 336.025

JEL: H24

Мартинюк Г. П. Теоретичні аспекти системи оподаткування доходів фізичних осіб

Обґрунтовано сутність оподаткування доходів фізичних осіб з позиції триєдиного підходу, що характеризує його як явище, процес та систему. Встановлено, що система оподаткування доходів фізичних осіб – це взаємопов'язана сукупність дій та методів оподаткування доходів резидентів та нерезидентів (через податкового агента) із застосуванням податкових інструментів. Визначено, що послідовний процес оподаткування доходів фізичних осіб відбувається за обов'язкової умови дотримання принципів, що в результаті здатні забезпечити ефективне функціонування системи оподаткування доходів. Доведено, що податок з доходів фізичних осіб є комплексною податковою категорією, яка характеризує відносини між платниками податку (через податкового агента) та державними органами, що базуються на ключових пріоритетах законодавчої регламентації.

Ключові слова: платники податку, податок на доходи, система оподаткування, процес оподаткування, пріоритети оподаткування.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-2-396-401>

Рис.: 4. **Бібл.:** 8.

Мартинюк Галина Петрівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів і кредиту, Житомирський національний агроєкологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

E-mail: g.martinuik66@gmail.com

УДК 336.025

JEL: H24

Мартинюк Г. П. Теоретические аспекты системы налогообложения доходов физических лиц

Обоснована сутність оподаткування доходів фізичних осіб з позиції триєдиного підходу, який характеризує його як явище, процес і систему. Установлено, що система оподаткування доходів фізичних осіб – це взаємопов'язана сукупність дій та методів оподаткування доходів резидентів та нерезидентів (через податкового агента) з використанням податкових інструментів. Визначено, що послідовний процес оподаткування доходів фізичних осіб відбувається за обов'язкової умови дотримання принципів, внаслідок чого забезпечується ефективне функціонування системи оподаткування доходів. Доведено, що податок з доходів фізичних осіб є комплексною податковою категорією, яка характеризує відносини між платниками податку (через податкового агента) та державними органами, що базуються на ключових пріоритетах законодавчої регламентації.

Ключевые слова: плательщики налога, налог на доходы, система налогообложения, процесс налогообложения, приоритеты налогообложения.

Рис.: 4. **Библ.:** 8.

Мартинюк Галина Петровна – кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры финансов и кредита, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

E-mail: g.martinuik66@gmail.com

UDC 336.025

JEL: H24

Martyniuk H. P. The Theoretical Aspects of the System of Taxation of Incomes of Individuals

The essence of taxation of incomes of individuals is substantiated from a position of the triunified approach which characterizes it as phenomenon, process, and system. It is defined that the system of taxation of incomes of individuals is a interconnected totality of actions and methods of taxation of incomes of both residents and non-residents (through tax agent) carried out with application of tax instruments. It is defined that the consistent process of taxation of incomes of individuals takes place under the obligatory condition of observance of principles, which as a result, can ensure effective functioning of income taxation system. It is proved that income tax is a complex tax category, which characterizes obligatory, gratuitous relations between taxpayers (through tax agent) and the State bodies, based on the key priorities of legislative regulation.

Keywords: tax payers, income tax, taxation system, taxation process, taxation priorities.

Fig.: 4. **Bibl.:** 8.

Martyniuk Halyna P. – PhD (Economics), Senior Lecturer of the Department of Finance and Credit, Zhytomyr National Agroecological University (7 Staryi Blvd., Zhytomyr, 10008, Ukraine)

E-mail: g.martinuik66@gmail.com

Економічний розвиток України піддається впливу процесів фінансової глобалізації та потребує виокремлення пріоритетних напрямів трансформації оподаткування. Ефективне функціонування системи оподаткування доходів фізичних осіб здатне забезпечити формування дохідної частини бюджетів об'єднаних територіальних громад і зменшити податковий тиск на платників податку. І тому в основу реформування діяльності фіскальної служби покладено пріоритет модернізації оподаткування доходів фізичних осіб з урахуванням особливостей децентралізації та інтеграції до європейського фінансового простору.

Концептуальні засади в розробку теоретичних і практичних питань функціонування податкової

системи заклали відомі науковці та практики: В. Андрущенко, О. Василик, Д. Дема, Ю. Іванов, І. Луніна, О. Олійник, А. Соколовська, І. Шевчук, досліджуючи специфіку функціонування окремих ланок оподаткування доходів. Проте подальше дослідження функціонування системи оподаткування доходів та пріоритетів, на яких вона ґрунтується, потребує подальшого вивчення та вдосконалення.

Метою даної статті є обґрунтування теоретичних аспектів системи оподаткування доходів фізичних осіб. Під час проведення дослідження використано методи індукції, дедукції та узагальнення. За допомогою абстрактно-логічного методу теоретично узагальнено сутність системи оподаткування, визна-

чено ключові пріоритети і принципи оподаткування доходів фізичних осіб та сформовано висновки дослідження.

Адаптуючи визначення податку як обов'язкового платежу, який фіскально стягується до бюджетів усіх рівнів у визначеному Податковим кодексом порядку, необхідно зазначити, що податок з доходів фізичних осіб являє собою сплату коштів фізичними особами, зареєстрованими під індивідуальним номером платника податків до казни з доходів, які отримано як на території України, так і за її межами.

У дослідженнях проблем оподаткування доходів фізичних осіб І. О. Лютий стверджує, що фіскальна складова податку на доходи фізичних осіб є дуже важливою, а саме: здійснення реальних кроків з детінізації заробітних плат сприятиме збільшенню надходжень до фондів фінансових ресурсів держави [4].

Водночас, на думку Ю. А. Вериги, Н. В. Прохар, запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в Україні забезпечить більшу частку надходжень до місцевих бюджетів [1]. Бюджетний розподіл надходжень від ПДФО та визначення відсотка оподаткування доходів є найважливішою і найскладнішою проблемою оподаткування. Саме порушення визначених пріоритетів може зашкодити як фіскальній, так і соціальній функції податків.

Соціальний зміст податку з доходів фізичних осіб дає можливість дотримання рівноваги в суспільстві шляхом зміни співвідношення між доходами різних соціальних груп платників, через застосування податкових соціальних пільг і податкової знижки з метою зменшення нерівності в доходах між ними. Разом з тим, у наукових доробках Радової О. В. відзначається, що для забезпечення соціально-економічної справедливості податкової політики в Україні необхідне засто-

сування таких моментів зарубіжного досвіду, як врахування сімейного стану платника, кількості працюючих у сім'ї, наявність дітей та утриманців [5].

Так, трактування сутності податку з доходів фізичних осіб можна розглядати з позиції триєдиного підходу, що характеризує його як явище, процес та систему.

По-перше, оподаткування доходів трактується як явище, в якому відображається формування комплексу економічних та фінансових умов, проявляються позитивні та негативні якості податку, його податковий тиск і вплив на формування бюджетів об'єднаних територіальних громад.

По-друге, процесом оподаткування доходів фізичних осіб потрібно вважати комплекс послідовних дій платника та податкового агента, спрямованих на досягнення поставлених Податковим кодексом фіскальних завдань, а саме: вилучення частини доходів фізичних осіб на користь державних органів для формування дохідної частини бюджету. Водночас можна стверджувати, що оподаткування доходів фізичних осіб – це поетапне впровадження фінансово-економічного механізму, який забезпечує раціональне використання його інструментів у напрямі своєчасності та правильності нарахування і сплати податку.

По-третє, під системою оподаткування доходів розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, їх цілісну єдність та взаємодію із зовнішнім і внутрішнім середовищем (рис. 1).

Система оподаткування доходів фізичних осіб – це взаємопов'язана сукупність дій та методів оподаткування доходів резидентів та нерезидентів, за безпосередньої участі податкового агента із застосуванням податкових фіскальних інструментів, під впливом зовнішніх чинників.

Розглядаючи першу складову системи оподаткування доходів фізичних осіб, необхідно відмітити,

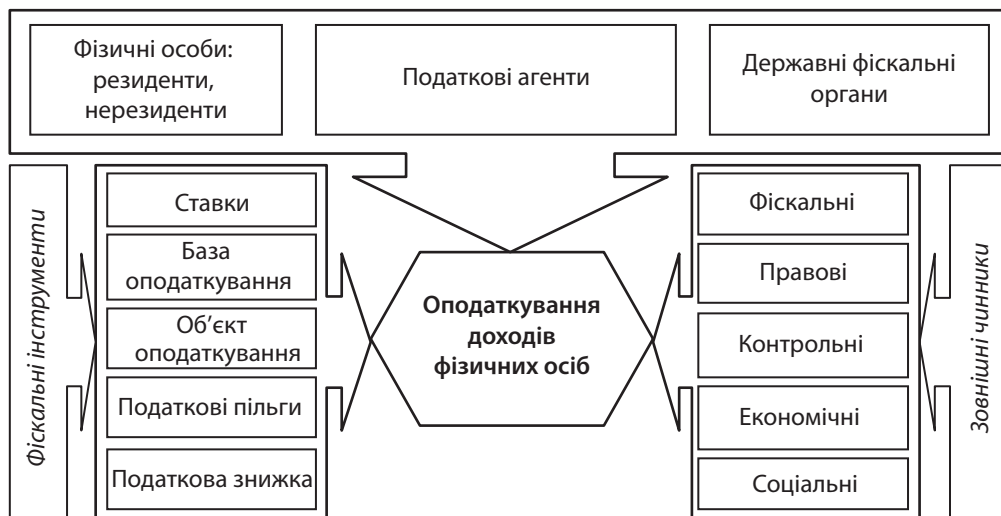

Рис. 1. Система оподаткування доходів фізичних осіб

Джерело: авторська розробка.

що до неї відносять суб'єктів оподаткування, а саме: платників ПДФО, податкових агентів та Податкову інспекцію Державної фіскальної служби. Метою взаємодії суб'єктів є формування дохідної частини бюджету об'єднаних територіальних громад і виконання зобов'язань покладених на фізичних осіб Податковим кодексом України. Податкові агенти виступають посередниками між платником, через виконання своїх зобов'язань, та фіскальними органами в дотриманні податкового законодавства.

Підсистема зовнішніх чинників зобов'язує при адмініструванні податку враховувати фіскальні, правові, контрольні, соціальні та економічні функції з огляду на масштаб впливу некерованих факторів. Наразі особливо доречними стають політичні чинники. Наявність збройного конфлікту та вилучення значної частини платників податків негативно впливають на витратну і дохідну частини бюджетів.

Головною складовою системи оподаткування доходів фізичних осіб податком на доходи виступає організація оподаткування, яка передбачає певну послідовність дій податкового агента, спрямовану на чітке податкове трактування основних елементів оподаткування. Елементи оподаткування: доходи фізичних осіб, база оподаткування, ставки податку, податкові соціальні пільги та податкова знижка формують фіскальні інструменти оподаткування фізичних осіб що застосовують роботодавці.

Водночас доходи, які оподатковуються, формуються із доходів у вигляді заробітної плати, дивідендів, матеріального забезпечення з тимчасової втрати працездатності, сум винагород відповідно до умов цивільно-правового характеру, доходів від продажу майнових і немайнових прав, банківських відсотків, доходів від надання майна в оренду, інвестиційного прибутку, пасивних доходів, додаткового блага від роботодавця тощо.

Доходи, що не відносяться до розрахунку загального місячного оподаткованого доходу (не обкладаються податком), включають в себе пенсії, суми державної та соціальної допомоги, державні премії чи

стипендії, компенсаційні витрати на відрядження, допомогу на поховання, основну суму депозиту та інші.

За умов переходу системи оподаткування доходів фізичних осіб на умови інтеграції до європейського фінансового простору першочергового значення набуває розробка програми її поточного та перспективного забезпечення. Формування такої парадигми, на наш погляд, слід здійснювати в певній послідовності (рис. 2).

Цілі та завдання програми мають бути узгоджені із засобами досягнення мети – ресурсами: нормативно-правовою базою, доходами фізичних осіб, адмініструванням, декларуванням і можливостями забезпечення податкового контролю. Кінцевими результатами програми виступають: вирішення проблеми ухилення від оподаткування доходів, а отже, і наповнення дохідної частини бюджету та зменшення його дефіциту.

Метою даної програми є розробка науково-практичних рекомендацій щодо законності та стабільності в оподаткуванні доходів фізичних осіб.

Чітке розмежування стратегічних і тактичних цілей парадигми оподаткування доходів фізичних осіб, узгодження її за змістом і термінами реалізації та науково-практична обґрунтованість підвищить своєчасність її виконання, забезпечить інтеграцію фіскальної служби з науковими установами.

Оскільки доходи фізичних осіб та їх оподаткування є ключовими чинниками впливу на економічний розвиток держави, то система оподаткування доходів повинна базуватися на певному податковому механізмі. Загальновідомо, що механізм являє собою набір взаємопов'язаних елементів та процес послідовності певних перетворень. У сучасних умовах механізм оподаткування доходів фізичних осіб представляє собою певну послідовність дій, спрямовану на оподаткування доходів та адміністрування податку. Складовими механізми оподаткування доходів є механізми оподаткування кожного виду доходів, справляння податків, з яких передбачено Податковим кодексом.

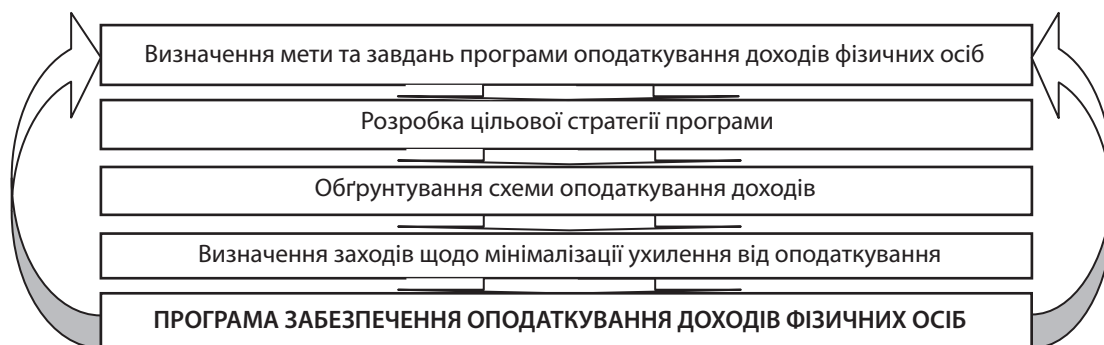

Рис. 2. Порядок формування парадигми оподаткування доходів фізичних осіб в умовах інтеграції до європейського фінансового простору

Джерело: авторська розробка.

Оскільки податок із доходів фізичних осіб має скерованість на соціальну справедливість, то ставить рівень оподаткування в пряму залежність від обсягів доходу платника. Соціалізованими податковими інструментами можна вважати податкову соціальну пільгу та податкову знижку.

Податкова соціальна пільга зменшує об'єкт оподаткування на суму, що залежить від прожиткового рівня, та щорічно коригується через зміну бюджетних показників. Можна погодитись із висновками Федосової В. Є. що соціальна пільга, як преференційний інструмент у системі оподаткування доходів фізичних осіб, не виконує належним чином покладену на неї основну функцію – підвищення платоспроможності громадян у сегменті незаможних верств населення [8] після орієнтації обмеження для її застосування на прожитковий рівень.

Витратним інструментом державних органів можна вважати податкову знижку. Податковим кодексом чітко визначені концепції обмеження її використання, при дотриманні яких можна повернути частку надмірно сплаченого ПДФО.

Як будь-який процес у системі, оподаткування доходів фізичних осіб потребує дотримання чітко визначених принципів оподаткування. У наукових доробках Саєнко О. Р. стверджується що основним напрямом розвитку податкової системи України як основи для її вдосконалення може бути більш активне втілення ґрунтовних принципів оподаткування [6]. З огляду на функціональне призначення й особливості податку з доходів фізичних осіб основними потрібно вважати принципи, відображені на *рис. 3*.

Послідовний процес оподаткування доходів фізичних осіб відбувається за обов'язкової умови дотримання визначених принципів, що в результаті здатні забезпечити ефективне функціонування системи оподаткування доходів. Через недотримання відповідних принципів процес наповнення бюджетів різних рівнів знаходиться під безпосереднім впливом чинників, що стримують фіскальну функцію податку на доходи.

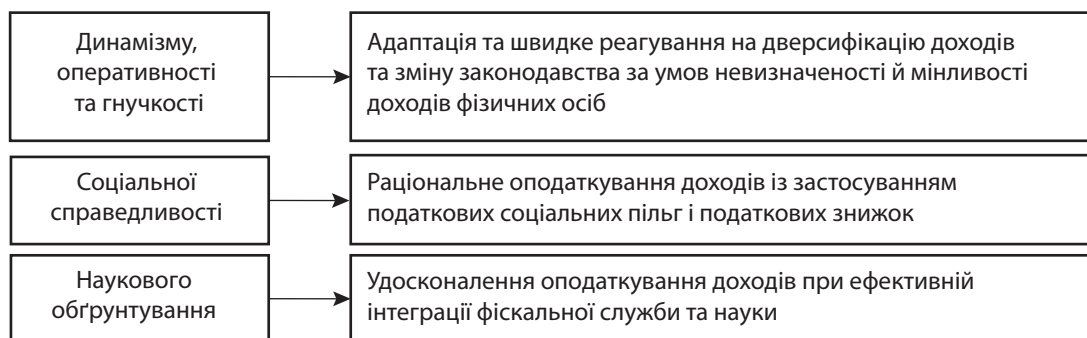

Рис. 3. Основні принципи податку на доходи фізичних осіб

Джерело: авторська розробка.

Не можна не погодитись із твердженням Столярова В. Ф. який виділяє традиційні принципи оподаткування [7]. Натомість Златіна Н. Є. звертає увагу на те, що Конституція України, а також Конституції Італії, Франції, Іспанії, Греції закріплюють відсилаючі норми щодо регулювання системи оподаткування, її принципи та особливості функціонування [2].

Для того, щоб будь-який платіж фізичної особи до бюджету набув назву «податок», відповідав його змісту і функціям та відрізнявся від інших неподаткових платежів, він повинен мати ключові пріоритети та ознаки, відображені на *рис. 4*.

Отже, податок з доходів фізичних осіб є комплексною податковою категорією, яка характеризує правові, безумовно обов'язкові, безоплатні відносини між платниками податку фізичними особами за безпосередньої участі податкового агента, що базуються на ключових пріоритетах законодавчої регламентації. Позитивні зрушення в системі оподаткування доходів фізичних осіб, що відбуваються останнім часом в Україні, можуть сприятливо позначитися на загальних умовах ведення господарської діяльності підприємств і на стані їх функціонування, створить можливості для детінізації господарської діяльності й повернення в легальну економіку частини прибутків [3].

ВИСНОВКИ

Отже, оподаткування доходів фізичних осіб можна розглядати з позиції триєдиного підходу, що характеризує його як явище, процес і систему. По-перше, оподаткування трактується як явище, в якому відображається формування комплексу організаційних та економічних умов, виявляється зовнішній вплив на оподаткування, рівень застосування податкових інструментів. По-друге, процесом оподаткування потрібно вважати комплекс послідовних дій, спрямованих на досягнення наповнення бюджетів. По-третє, під системою оподаткування розуміють сукупність взаємопов'язаних елементів, їх цілісну єдність та взаємодію із зовнішнім і внутрішнім середовищем.

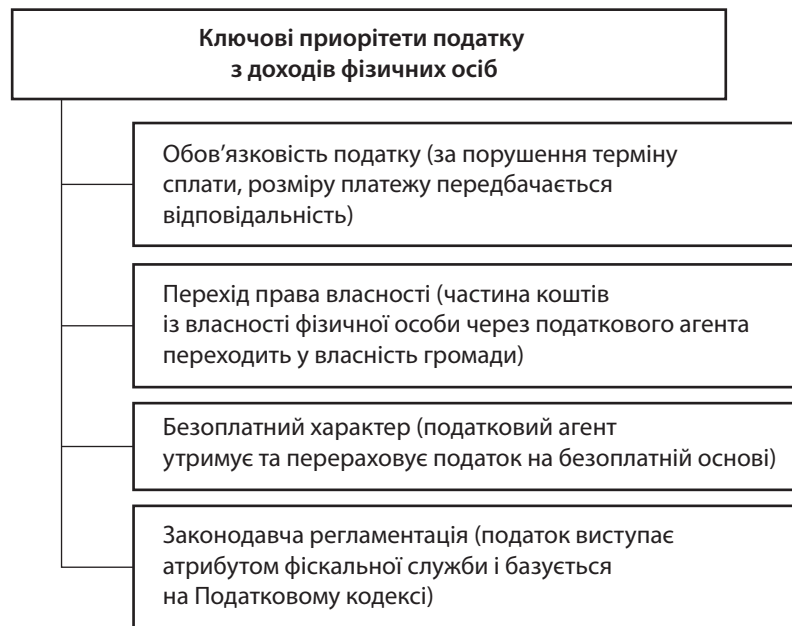

Рис. 4. Ключові пріоритети податку з доходів фізичних осіб

Джерело: авторська розробка.

Система оподаткування доходів фізичних осіб повинна бути зорієнтована на наукові принципи та ключові пріоритети. Порядок формування парадигми оподаткування доходів фізичних осіб в умовах інтеграції до європейського фінансового простору, чітке розмежування стратегічних і тактичних цілей, науково-практична обґрунтованість забезпечать інтеграцію фіскальної служби з науковими установами, що в кінцевому варіанті унеможливить ухилення від оподаткування та сприятиме наповненню бюджетів України. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Верига Ю. А., Прохар Н. В.** Проблемні аспекти та напрями оптимізації оподаткування доходів фізичних осіб в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 4. С. 94–99.
- 2. Златіна Н. Е.** Система оподаткування в конституціях європейських держав. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Вип. 3. С. 56–64.
- 3. Лейфура М. В.** Система оподаткування як фактор тінізації підприємницької діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 7 (5). С. 40–44.
- 4. Лютий І. О., Іванюк В. Е.** Оподаткування доходів фізичних осіб та місцеві фінанси: суперечності й перспективи їх розв'язання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2018. Вип. 1. С. 53–60.
- 5. Радова О. В., Ілюхіна Н. П.** Проблемні аспекти оподаткування доходів фізичних осіб та їх вплив на формування фінансових ресурсів. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 4. С. 281–287.

6. Саєнко О. Р. Система оподаткування як інструмент мотивації розвитку підприємницької діяльності в Швеції та Україні. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 1. С. 71–77.

7. Столяров В. Ф., Музиченко О. В. Принципи оподаткування в національних податкових системах країн з транзитивними економіками. *Ефективна економіка*. 2010. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=253>

8. Федосова В. Е. Податкова соціальна пільга в системі податкових преференцій під час оподаткування доходів фізичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2017. Вип. 23 (2). С. 81–84.

REFERENCES

Fedosova, V. E. "Podatkova sotsialna pilha v systemi podatkovykh preferentsii pid chas opodatkuvannya dokhodiv fizychnykh osib" [Tax social privilege in the system of tax preferences in the taxation of incomes of individuals]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii «Ekononika i menedzhment»*, no. 23 (2) (2017): 81-84.

Leifura, M. V. "Systema opodatkuvannya yak faktor tynizatsii pidpriemnytskoi diialnosti v Ukraini" [The taxation system as a factor for the shadowing of entrepreneurial activity in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii «Ekononichni nauky»*, no. 7 (5) (2014): 40-44.

Liutyi, I. O., and Ivaniuk, V. E. "Opodatkuvannya dokhodiv fizychnykh osib ta mistsevi finansy: superrechnosti i perspektivy yikh rozv'iazannia" [Taxation of Individuals' Income and Local Finances: Contradictions and Prospects for their Resolution]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii «Ekononika»*, no. 1 (2018): 53-60.

Radova, O. V., and Iliukhina, N. P. "Problemni aspekty opodatkuvannya dokhodiv fizychnykh osib ta yikh vplyv na formuvannya finansovykh resursiv" [Problematic aspects of taxation of individuals' incomes and their impact on the formation of

financial resources]. *Visnyk KhNAU. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 4 (2017): 281-287.

Saienko, O. R. "Systema opodatkuвання yak instrument motyvatsii rozvytku pidpriemnytskoi diialnosti v Shvetsii ta Ukraini" [Tax system as a tool for motivating business development in Sweden and Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 1 (2017): 71-77.

Stoliarov, V. F., and Muzychenko, O. V. "Pryntsypy opodatkuвання v natsionalnykh podatkovykh systemakh krain z tranzytyvnymy ekonomikamy" [Principles of taxation in the national tax systems of countries with transitive economies]. *Efektivna ekonomika*. 2010. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=253>

Veryha, Yu. A., and Prokhar, N. V. "Problemni aspekty ta napriamy optymizatsii opodatkuвання dokhodiv fizychnykh osib v umovakh detsentralizatsii vlady" [Problematic aspects and directions of optimization of taxation of personal income in the conditions of decentralization of power]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Serii «Ekonomichni nauky»*, no. 4 (2017): 94-99.

Zlatina, N. E. "Systema opodatkuвання v konstytutsiakh yevropeiskykh derzhav" [The system of taxation in the constitutions of European states]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*, no. 3 (2015): 56-64.